

СУДОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ

Судова реформа в Україні становить собою один із найважливіших, стратегічних та довготривалих векторів державотворчого процесу, що безпосередньо зумовлює інституційну спроможність політичної системи, рівень захисту прав і свобод людини та загальну динаміку інтеграції країни до європейського та євроатлантичного простору. Актуальність вивчення концептуальних засад та ключових напрямів трансформації системи правосуддя обумовлена необхідністю подолання затяжних кризових явищ, дефіциту суспільної довіри до судових інституцій та об'єктивною потребою адаптації національного законодавства щодо діяльності судової системи до стандартів Ради Європи та Європейського Союзу. У контексті набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі вимоги до якості, прозорості та незалежності судочинства трансформувалися з площини внутрішньополітичних декларацій у категорію чітко визначених міжнародно-правових зобов'язань, невиконання яких унеможлиблює подальший прогрес на шляху євроінтеграції. Окрім того, сучасний етап реформування збігається з безпрецедентними викликами, пов'язаними з тривалим воєнним станом, що вимагає розробки гнучких концептуальних підходів до забезпечення безперервності здійснення правосуддя, збереження інституційної стійкості судів та розробки моделей повоєнного відновлення судової інфраструктури.

Теоретико-методологічний фундамент сучасної судової реформи в Україні базується на доктрині верховенства права, яка вимагає функціонування незалежної, неупередженої та доступної системи правосуддя як єдиного легітимного медіатора у спорах між суб'єктами права. Еволюція концептуальних підходів до реформування судоустрою пройшла тривалий

шлях від прийняття першої Концепції судово-правової реформи 1992 року до масштабних змін до Конституції України у 2016 році, які ліквідували чотирирівневу систему та запровадили класичну трирівневу модель, що складається з місцевих, апеляційних судів та Верховного Суду як єдиної найвищої судової інстанції. На сучасному етапі ключове концептуальне завдання полягає не стільки у зміні нормативно-структурної архітектури, скільки у забезпеченні якісного наповнення суддівського корпусу за критеріями професійної компетентності та бездоганної доброчесності. Центральне місце у цьому процесі посідає інституційне відновлення та стабільне функціонування вищих органів суддівського врядування та самоврядування, насамперед Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, діяльність яких була заблокована у попередні періоди та відновлена на нових засадах із залученням міжнародних експертів. Запровадження механізмів перевірки членів цих органів на доброчесність із вирішальним голосом незалежних міжнародних фахівців стало інноваційним кроком, який дозволив суттєво знизити корупційні ризики та політичний вплив на процеси добору та кваліфікаційного оцінювання суддів. Водночас вагомим елементом концепції є залучення громадськості через інститут Громадської ради доброчесності, що забезпечує додатковий рівень стримування, хоча й вимагає чіткого балансування між громадським контролем та збереженням гарантій суддівської незалежності від зовнішнього тиску.

Практична реалізація судової реформи розгортається за кількома основними взаємопов'язаними напрямками, серед яких пріоритетними є ліквідація кадрової недостатності в судах, оптимізація судової розгалуженості, тотальна цифровізація процесуальних дій та підвищення фінансової самостійності судової гілки влади. Перший напрям передбачає проведення масштабних та прозорих конкурсів на вакантні посади суддів у судах першої та апеляційної інстанцій, де накопичився критичний дефіцит кадрів, що призводить до надмірного процесуального навантаження та порушення

розумних строків розгляду справ. Другий напрям, що стосується оптимізації судової розгалуженості, пов'язаний із новим адміністративно-територіальним устроєм України та передбачає укрупнення місцевих загальних судів задля збалансування навантаження на суддів та раціоналізації використання бюджетних коштів, проте цей процес потребує зваженого підходу для запобігання обмеженню фізичної доступності правосуддя для населення у віддалених регіонах. Третім, найбільш динамічним напрямом є цифровізація, яка полягає у повноцінному розгортанні всіх модулів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що трансформує класичне паперове судочинство в електронний формат, дозволяючи подавати позови, ознайомлюватися з матеріалами справ та брати участь у судових засіданнях дистанційно в режимі відеоконференцій, що виявилось критично важливим в умовах руйнування фізичної інфраструктури під час воєнного стану. Окремим самостійним напрямом реформи виступає модернізація конституційного судочинства, де впровадження нової процедури відбору суддів Конституційного Суду України на основі оцінки їхніх моральних якостей та рівня правової компетентності Дорадчою групою експертів виступає гарантом деполітизації цього органу та захисту Конституції як Основного Закону держави. Також важливе значення має подальший розвиток та спеціалізація судів, що підтверджується позитивним досвідом функціонування Вищого антикорупційного суду, який продемонстрував високу ефективність у розгляді кримінальних проваджень щодо топкорупції, ставши зразком інституційної автономії та процесуальної оперативності. Усі ці напрями координуються з урахуванням рекомендацій Європейської комісії за демократію через право, що забезпечує методологічну єдність та відповідність реформи європейському правовому стандарту.

Підсумовуючи, комплексний аналіз концептуальних засад та основних напрямів судової реформи в Україні, можна дійти висновку, що сучасний етап трансформації системи правосуддя характеризується переходом від фрагментарних інституційних змін до системного, цілісного реформування на

основі європейських стандартів доброчесності та незалежності. Концептуальний вектор реформи, що базується на принципах верховенства права та підзвітності судової влади суспільству, отримав дієвий інструментарій у вигляді перезавантажених вищих органів суддівського врядування та залучення міжнародного експертного компонента, що мінімізувало традиційні важелі політичного та олігархічного впливу на судову систему. Успішність реалізації визначених напрямів, від подолання кадрового дефіциту до впровадження високотехнологічних рішень електронного суду, безпосередньо співзалежить із загальною стійкістю держави в умовах сучасних криз та визначає темпи інтеграції України до Європейського Союзу. Забезпечення безперервності правосуддя, подальше очищення суддівського корпусу від недоброчесних осіб, підвищення професійної кваліфікації суддів та гарантування їхньої фінансової й інституційної незалежності залишаються ключовими завданнями, виконання яких дозволить остаточно сформувати в Україні справедливий суд, здатний ефективно захищати права людини та забезпечувати невідворотність покарання за будь-які правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончарук В. Л. Роль судової реформи в побудові правової держави в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 83-88.
2. Колесніков А.П. Особливості запровадження та взаємодії модулів єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 2 (106). Частина 1. С. 71-81.
3. Стефанчук М. Судова реформа в Україні: визначеність категоріального апарату. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право"*. 2023. Випуск 77, ч. 2. С. 276-282.
4. Хотинська-Нор О. З. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого судочинства в Україні відповідно до

європейських стандартів в загальному контексті судової реформи. *Судова апеляція*. 2016. № 4. С. 6-16

5. Чудик Н.О. Реформування судової влади в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. №. 4. С. 97-100

6. Чудик Н.О. Судова реформа – вагомий крок до Європейського правосуддя. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. №. 3. С. 193-196